

Prohibition of Annexation and Remedial Secession Theory in the Crimean Crisis

Ruhollah Rahami

Assistant Professor of Public International Law, University of Tehran

Mohammad Ali Bahmaniqajar*

Ph.D. Student of Public International Law, University of Tehran

(Date received: 14 Sep. 2019 - Date approved: 4 Nov. 2019)

Abstract

The principle of “Self-determination” has been classified amongst the most fundamental rules of international law. In the context of positive international law, the principle can be interpreted as equivalent to decolonization and the prohibition of forced occupation. However, another theory named “Remedial Secession” has been proposed that the ethnic and racial groups inside a State may resort to external aspects of self-determination right, in exceptional circumstances and as the last option. The remedial secession theory has resulted in independence of some States. But some states have also used this theory as a scheme to occupy other countries or segregate some parts of their territories whether officially or as a de facto situation of annexation with flimsy and mock independence. Therefore, more or less, a contradiction and tension have been evolved between the two rules, i.e. prohibition of annexation, as a Jus cogens norm of international law which, in its turn, has derived from the right to self-determination, and the remedial secession theory as a new interpretation of the same right. In these circumstances, the Russian Federation has used the remedial secession theory as a tool to pursue its territorial expansionism policies. The Russians have resorted to the theory, inter alia, to segregate Crimean peninsula from Ukraine and annex it to their territory.

The main question of this paper is whether the secession of Crimea from Ukraine was a remedial secession or merely a type of annexation and territorial arrogation by the use of force and under the guise of the right to self-determination and the remedial secession theory. The assumption of the research is based on the hypothesis that the prohibition of occupation and annexation of lands are amongst the jus cogens rules of international law and one of the main examples of the right to self-determination, and the remedial secession theory cannot blemish these essential rules. In order to achieve a

---

* E-mail: bahmaniqajar@yahoo.com (Corresponding author)

fair and unbiased conclusion, the arguments of both parties of the dispute, i.e. Ukraine and Russia have been examined by a descriptive and analytical approach and finally the validity of these arguments has been assessed carefully.

The Russian government claims that its military presence in Ukraine is legitimate on the basis of the principle of defense and the Crimean people's right to self-determination as a legal basis for possession and annexation of Crimea. Russia claimed that the developments in Crimea were threatening the life of the Russian population in Crimea and therefore, Russia had to resort to military interference in Crimea and to support the process of secession from Ukraine. The Russian Federation also claimed that its presence in Ukraine is based on the invitation from the Ukrainian President, Viktor Yanukovich. Finally, the Russian Federation argued that the Crimean people had the right to self-determination and according to the theory of remedial secession they can secede from Ukraine and choose their path.

In response to the Russian's arguments, the Ukrainian government invoked the principle of immunity of its territorial integrity and considered the Russian operation in the Ukrainian territory as an act of aggression. The Ukrainian government also considered the referendum in Crimea in contrast with the internal law of Ukraine and international law and emphasized that such referendum was non-democratic and was performed under the pressure. In an evaluation of the reasons for the parties, it should be noted that the Russian operation in the Ukrainian territory cannot be justified as self-defense. As self-defense should have the criteria of proportionality and necessity and none of these two standards is met about the Russian operation in Ukraine. The alleged invitation from the Ukrainian president also cannot justify the Russian military action in Ukraine. As the Ukrainian president was already deposed and the Russian operation was not aimed to restore the former president to power. Moreover, the Russian interference in the Ukrainian affair was not deniable and the referendum in Crimea was just a guise for annexation. With regard to the right of self-determination, it should be noted that the Ukrainian people have different cultures and identities and should be considered as "people" enjoying the right to self-determination from the objective and subjective perspectives. However, in the context of the positive international law, the Crimean people cannot enjoy the external aspect of the right to self-determination and the right to independence and secession.

The internal aspect of the Crimean people's right to self-determination was virtually respected in the context of Ukrainian integrity. Even if the right was not respected fully, the legitimate solution to provide such rights or

other human rights of the Crimean people is to negotiate with the Ukrainian government. Regardless of the fact that under the positive international law, separatism is not justifiable out of the context of decolonization, even in the perspective of the theory of remedial secession, there is no legitimate option for independence of Crimea. Since the remedial secession is only justifiable as the final solution and when all other options to maintain the right to self-determination of people are failed and their human rights are violated: the circumstance which is not compatible with the particular situation in Crimea. Therefore, the secession of Crimea from Ukraine and its annexation to Russia, shall be considered as a classical example of territorial annexation and possession of land by the use of force which is illegitimate and in contrast with the fundamental principles of international law, inter alia, the principle of immunity of territorial integrity of States. The example is comparable with similar historical cases such as annexation of Manchuria to Japan, establishment of the puppet regime in northern Cyprus by Turkey and occupation of Kuwait by Iraq.

Keywords: Crimea, Prohibition of Annexation, Remedial Secession, Right to Self-determination, Russia, Ukraine.

ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی و نظریه جدایی چاره‌ساز در بحران کریمه

روح‌الله رهامی

استادیار حقوق بین‌الملل، پردیس فارابی، دانشگاه تهران

محمدعلی بهمنی قاجار*

دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، پردیس فارابی، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۲۳ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۰۸/۱۳)

چکیده

اصل حق مردم به تعیین سرنوشت خود از قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل است، این اصل در حقوق بین‌الملل موضوعه دربرگیرنده نفی اشغالگری و استعمارزدایی است. اما نظریه‌ای نیز به نام جدایی چاره‌ساز مطرح شده است که در صورت به‌دست‌آوردن شرایط و به‌عنوان آخرین راهکار، برای گروه‌های جمعیتی در درون یک کشور امکان توسل به جنبه خارجی حق تعیین سرنوشت وجود دارد. اما بعضی کشورها نیز با توسل به نظریه جدایی چاره‌ساز در عمل، سرزمین کشورهای دیگر را اشغال و مناطقی از آن کشور را تجزیه می‌کنند و به‌طور رسمی یا عملی به کشور خود پیوسته می‌سازند. از این‌رو، نوعی تضاد و تنش میان ممنوعیت پیوست سرزمینی به‌عنوان یک قاعده آمره حقوق بین‌الملل که از حق تعیین سرنوشت نیز تأثیر می‌پذیرد با نظریه جدایی چاره‌ساز، پدیدار شده است. در این میان، دولت روسیه با توسل به نظریه جدایی چاره‌ساز، شبه‌جزیره کریمه را از اوکراین جدا و به خاک خود ملحق کرده است. با وجود این، این پرسش مطرح می‌شود که آیا جدایی کریمه از اوکراین جدایی چاره‌ساز بوده یا نوعی اکتساب سرزمین به زور در پوشش آیین جدایی چاره‌ساز است؟ در پاسخ، این فرضیه مطرح می‌شود که منع اشغال و ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی از قواعد آمره حقوق بین‌الملل و مصادیق حق تعیین سرنوشت هستند و نظریه جدایی چاره‌ساز نمی‌تواند خدشه‌ای به این قواعد وارد سازد.

واژگان اصلی

اوکراین، جدایی چاره‌ساز، حق تعیین سرنوشت، روسیه، کریمه، ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی.

مقدمه

اصل حق مردم در تعیین سرنوشت خود به‌عنوان یک قاعده در حقوق بین‌الملل به مردم هرکشوری این حق را می‌دهد که بتوانند آزادانه سرنوشت خود را رقم بزنند و کشور متبوعشان از استقلال بهره‌مند باشد. اصل حق تعیین سرنوشت در حقوق بین‌الملل موضوعه دو مصداق مهم دارد: یکی رهایی از هر نوع اشغالگری و دیگری استعمارزدایی و حق استقلال سرزمین‌های مستعمره و در قیومیت است. منع اشغالگری و استعمارزدایی از قواعد آمره حقوق بین‌الملل به‌شمار می‌روند. در این میان، منع اشغالگری شامل ممنوعیت به‌دست‌آوردن و تملک سرزمین به زور نیز هست. اما افزون بر این دو، نظریه جدایی چاره‌ساز که مصداق عمده حق تعیین سرنوشت است نیز به‌عنوان آیینی نوظهور در حقوق بین‌الملل، با به‌دست‌آوردن شرایطی، قائل به حق جدایی برای گروه‌های جمعیتی درون یک کشور تا مرحله استقلال است. بدین ترتیب، ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی و نظریه جدایی چاره‌ساز هرکدام به‌نوعی برخاسته از اصل حق تعیین سرنوشت هستند. با وجود این، ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی بدون تردید یک قاعده آمره در حقوق بین‌الملل است و جدایی چاره‌ساز فقط یک نظریه است و هنوز تبدیل به هنجار حقوقی نشده است. در این نوشتار، پس از ارائه تعریفی از دو مفهوم ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی و نظریه جدایی چاره‌ساز، این دو اصطلاح حقوق بین‌الملل را در بحران کریمه بررسی و بیان می‌کنیم که بحران کریمه با کدام یک از این دو، هماهنگی بیشتری دارد.

ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی

در شرایطی که در سده‌های هیجدهم و نوزدهم و نیمه نخست سده بیستم، قدرت‌های بزرگ با سوءاستفاده از توانایی نظامی‌شان، کشورهای دیگر یا بخش‌هایی از این کشورها را اشغال و به سرزمین خود پیوسته می‌کردند، نخستین مصداق حق تعیین سرنوشت، همان نفی اشغالگری و منع تملک سرزمین به زور است. از همین رو، حق مردم به تعیین سرنوشت خود در منشور ملل متحد در بند ۲ ماده ۱ منشور و در زیر هدف‌های ملل متحد و پس از ممنوعیت تجاوز و در کنار اصل تساوی حقوق کشورها بیان شده است؛ بنابراین نخستین اشاره اصل تعیین سرنوشت، به مردم کشورهای است که عضو منشور ملل متحد شده‌اند و حق دارند براساس اراده آزاد خود مستقل از دخالت و تجاوز دیگر کشورها زندگی کنند. در این زمینه فیلسوف بزرگ حقوق بین‌الملل، هانس کلسن در کتاب حقوق ملل متحد تأکید می‌کند که حق تعیین سرنوشت مردم به‌عنوان یکی از اصول سیاست داخلی دولت‌های دموکراتیک مطرح شده است

و بند ۲ ماده ۱ منشور نیز اشاره به روابط میان ملت‌ها دارد و باتوجه به عبارت‌های ملت‌ها و تساوی حقوق دولت‌ها و از آن جایی که براساس حقوق بین‌الملل عمومی، تنها دولت‌ها از حقوق برابر برخوردارند، اصل تعیین سرنوشت مندرج در بند ۲ ماده ۱ منشور به معنای حاکمیت دولت‌ها و آثار ناشی از آن یعنی برابری دولت‌ها و حق حاکمیت انحصاری آنان بر قلمروشان و نیز احترام به تمامیت ارضی و استقلال سیاسی دولت‌ها است. از این‌رو می‌توان گفت: بند ۲ ماده ۱ منشور ملل متحد و نیز ماده ۵۵ همین منشور که به اصل تعیین سرنوشت مردم اشاره دارد، بدین معنا است که در مرحله نخست مردم یک کشور حق دارند از مداخله دیگر دولت‌ها در امور داخلی‌شان در امان باشند (Kelsen, 1951: 51-53). بنابراین اصل تعیین سرنوشت در مفهوم و معنای مندرج در منشور ملل متحد، به منزله صیانت از استقلال و تمامیت ارضی دولت‌ها است و پیامد عمده و اصلی آن، منع اشغالگری و مشروعیت نداشتن تملک سرزمین به وسیله زور است. در منشور ملل متحد بر احترام به استقلال سیاسی و تمامیت ارضی کشورها تأکید شده است. در قطعنامه ۲۶۲۵ مجمع عمومی ملل متحد با عنوان اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل راجع به روابط دوستانه و همکاری میان دولت‌ها بنابر منشور ملل متحد مصوب ۱۹۷۰ نیز، هم بر احترام به استقلال سیاسی و تمامیت ارضی دولت‌ها و هم بر ممنوعیت هر نوع تهدید علیه استقلال و تمامیت ارضی آنان تأکید شد و در بند ۱۰ از اصل ۱ این اعلامیه نیز تصریح شده است که هرگونه اکتساب سرزمین به وسیله زور، غیرقانونی بوده و نباید مورد شناسایی قرار بگیرد (UN General Assembly, 1970: 2625).

پروتکل الحاقی اول به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو (۱۹۴۹) مصوب ۱۹۷۷ نیز مبارزه علیه اشغالگری خارجی را مشروع دانسته است. بدین ترتیب، فراتر از تأکید بر نفی اشغالگری و سلطه خارجی، مبارزه با آن را نیز مشروع می‌داند (icrc.org, 1977).

تأکید بر نفی اشغالگری و ممنوعیت تملک سرزمین با زور، چنان در رویه حقوق بین‌الملل مورد تأکید بوده است که در شرح و تفسیر کمیسیون حقوق بین‌الملل بر طرح مسئولیت دولت‌ها مصوب ۲۰۰۱ و نیز در طرح مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی مصوب ۲۰۱۱ به‌عنوان یکی از مصادیق قواعد آمره حقوق بین‌الملل عمومی اشاره شده است. فصل سوم این طرح به مسئولیت در برابر نقض‌های شدید تعهدهای ناشی از قواعد آمره اختصاص دارد. ماده ۴۱ طرح که در زیر فصل سوم آمده است به ضرورت شناسایی نشدن وضعیت‌های ناشی از نقض‌های شدید قواعد آمره حقوق بین‌الملل پرداخته است. در شرح و تفسیر این ماده به مصادیق نقض شدید قواعد آمره اشاره شده و از منع اکتساب سرزمین با زور به‌عنوان یکی از نمونه‌های نقض

شدید قواعد آمره یاد شده است (International Law Commission United Nations, 2013: 246-250). بدین ترتیب می‌توان گفت که در حقوق بین‌الملل معاصر، ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی،^۱ یکی از مصادیق عمده قواعد آمره حقوق بین‌الملل است.

جدایی چاره‌ساز

نظریه جدایی چاره‌ساز در عمل در درون واکنش به نقض بنیادین حقوق بشر و حقوق بشردوستانه پدید آمده است. بر این اساس، هیچ گروه جمعیتی درون یک کشور حقی ابتدایی برای جدایی طلبی ندارد، اما اگر حق مشارکت سیاسی‌اش رد شود و حقوق بشر اعضای آن آشکارا نقض شود حق توسل به جدایی طلبی را دارد. آلن بوچنان توسل به حق تعیین سرنوشت در مواجهه با بی‌عدالتی را به دو شرط ممکن می‌داند: اول اینکه بی‌عدالتی و ظلم جدی باشد و دوم اینکه برای رفع این بی‌عدالتی و ظلم هیچ راه حل دیگری جز توسل به حق تعیین سرنوشت وجود نداشته باشد. بی‌عدالتی جدی مصادیقی دارد از جمله نسل‌کشی، بازتوزیع تبعیض‌آمیز منابع اقتصادی و نقض جدی حقوق بشر افراد یک گروه. بدیهی است که اگر حق تعیین سرنوشت به وسیله جنبه داخلی این حق یعنی تأمین مشارکت سیاسی و دموکراسی و نیز رعایت ویژه حقوق فرهنگی اقلیت‌ها محقق شود، استقلال و جدایی طلبی به‌عنوان اقدامی برای رفع بی‌عدالتی و ظلم توجیه‌ناپذیر است (Buchanan, 2007: 64-67).

در این چارچوب به تدریج اصطلاح جدایی چاره‌ساز^۲ طرح می‌شود. نخستین مرتبه، یک حقوق‌دان آمریکایی به نام «لی بوک‌هیت» از این مفهوم در کتابش با عنوان «جدایی، مشروعیت تعیین سرنوشت» در سال ۱۹۷۸ استفاده کرد. بدین معنا در صورت نقض حقوق بنیادین بشر و به‌طور ویژه حق تعیین سرنوشت، امکان توسل به جدایی چاره‌ساز به‌عنوان آخرین راهکار ممکن است (Tomuschat, 2006: 35). آیین جدایی چاره‌ساز از نظریه بلژیکی^۳ درباره حق تعیین سرنوشت نیز ریشه می‌گیرد. نظریه‌ای که به وسیله دولت بلژیک در دهه ۱۹۵۰ مطرح شد و نظریه بلژیکی یا رویکرد استعمار داخلی^۴ نام گرفت. بر این اساس، هر گروه جمعیتی که پیوندهای فرهنگی داشته باشد و خود را به‌عنوان یک گروه جمعیتی متمایز شناسایی کند، می‌تواند مردم تلقی شود (Thornberry, 1989: 867). بدین ترتیب، بنابر نظریه بلژیکی،

1. Prohibition of Annexation
2. Remedial secession
3. Belgian Thesis
4. Interl Colonialism Approach

گروه‌های جمعیتی همچون اقلیت‌ها نیز مردم محسوب شده و از حق تعیین سرنوشت بهره‌مند می‌شوند و اگر دولت مرکزی مانع از اعمال حق تعیین سرنوشت داخلی شود و هرگونه مشارکت در اداره امور کشور را از یک گروه قومی خاص بگیرد، چنین وضعیتی مشابه استعمار بوده و مردمی که زیر چنین ظلمی هستند، مانند مردم سرزمین‌های مستعمره از حق جدایی برخوردار هستند (Raic, 2002: 326). مجمع عمومی سازمان ملل متحد با طرح شرط محافظه^۱ در قطعنامه^{۲۶۲۵} مصوب ۲۴ اکتبر ۱۹۷۰ با عنوان اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل راجع به روابط دوستانه و همکاری میان دولت‌ها بنابر منشور ملل متحد پیشگام نظریه جدایی چاره‌ساز است. این قطعنامه، با توجه به اینکه با اجماع به تصویب مجمع عمومی ملل متحد رسیده است، دارای جنبه عرفی^۲ شده و قاعده عرفی حقوق بین‌الملل است. جنبه عرفی این قطعنامه، در رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه نیکاراگوئه در سال ۱۹۸۶ مورد تأکید قرار گرفته است. در فراز پایانی این قطعنامه تصریح شده است:

همه دولت‌ها باید از هر اقدامی که مردم (خلق‌ها) را از حق تعیین سرنوشتشان محروم سازد یا در راه به کارگرفتن این حق خللی ایجاد کند، خودداری کنند. همچنین همه مردم شایسته هستند که از هرگونه حمایتی در زمینه هدف‌های ملل متحد بهره‌مند شوند. هیچ‌یک از این بندها، مشوق تجزیه یا خدشه‌دار کردن جزئی یا کلی تمامیت ارضی یا وحدت سیاسی دولت‌های حاکم و مستقل که نمایندگی کل مردم متعلق به سرزمین خود را بدون تمایز از نظر نژاد، عقیده یا رنگ پوست بر عهده دارند، نخواهد گشت و چنین دلالتی نیز ندارد (UN General Assembly, 1970: 2625).

برخی از حقوق‌دانان مفهوم مخالف عبارت پایانی مندرج در این بخش از اعلامیه را این چنین تفسیر کرده‌اند که هرگاه دولتی نمایندگی از کل مردم خودش را بدون تبعیض نژادی و عقیدتی بر عهده نداشته باشد، تمامیت ارضی و وحدت سیاسی اش مورد احترام نیست و می‌توان علیه این دولت به حق تعیین سرنوشت تا سرحد استقلال و جدایی طلبی استناد کرد. در رویه دولت‌ها نیز پیشینه‌هایی از مجاز دانستن جدایی طلبی وجود دارد. برای نمونه، در ماده ۷۲ قانون اساسی اتحاد شوروی مصوب ۱۹۷۷ (Waters, 2014: 6) و اصل ۳۹ قانون اساسی اتیوپی مصوب ۱۹۹۴ بر مجاز بودن جدایی ملت‌های درون قلمرو این کشورها اشاره شده است (Khabrieva, 2019: 170).

1. Safeguard
2. Opinio juris

در نظرهای دولت‌ها که پیش از صدور رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه کوزوو به دیوان تقدیم شده است، نیز دیدگاه‌هایی مبنی بر مجازبودن جدایی وجود دارد. برای نمونه، دولت فرانسه ادعا می‌کند که حقوق بین‌الملل مشوق جدایی نیست، اما جدایی موفقیت‌آمیز را می‌پذیرد (ICJ, 2009 (a): 2-11). دولت روسیه نیز اگرچه کوزوو را مصداق بهره‌مندی از جدایی چاره‌ساز نمی‌داند، از نظریه جدایی چاره‌ساز حمایت کرده و معتقد است اگر دولتی به‌طور نظام‌مند، حقوق اساسی بخشی از مردم خود را رعایت نکند، شرط محافظ مندرج در قطعنامه ۲۶۲۵، می‌تواند مبنایی برای توسل به حق تعیین سرنوشت خارجی تا سرحد جدایی قرار گیرد (ICJ, 2009 (b): 83). مهم‌ترین سابقه برای طرح جدایی چاره‌ساز در رویه قضایی پدید آمده است و در این میان رأی دیوان عالی کانادا درباره قضیه کبک، جامع‌ترین بررسی قضایی و علمی درباره جدایی چاره‌ساز است. این رأی از این جهت اهمیت دارد که با استفاده از نظریه‌های هشت دانشمند برجسته حقوق بین‌الملل صادر شده است. از نگاه دیوان عالی کانادا، حقوق بین‌الملل نه حقی را برای جدایی یک جانبه به رسمیت شناخته و نه چنین حقی را نفی کرده است. منابع رسمی حقوق بین‌الملل، حق تعیین سرنوشت را در جنبه داخلی آن به رسمیت شناخته‌اند که از طریق مشارکت سیاسی و توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در چارچوب دولت‌های موجود محقق می‌شود، اما جنبه خارجی حق تعیین سرنوشت که در عمل همان حق جدایی یک جانبه است، فقط ممکن است در شرایط ویژه‌ای محقق شود. در حقوق بین‌الملل در شرایط پسااستعماری، در صورتی که مردمی زیر ظلم و ستم باشند، موجودیت و هویتشان نفی شده و از مشارکت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محروم مانده باشند، امکان توسل به جنبه خارجی حق تعیین سرنوشت وجود دارد (Judgments of the Supreme Court of Canada, 1998: 134).

رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه کوزوو که در سال ۲۰۱۰ صادر شد نیز با آیین جدایی چاره‌ساز پیوند خورده است. در سال ۲۰۰۸ مجمع عمومی ملل متحد از دیوان بین‌المللی دادگستری درخواست کرد که درباره انطباق بیانیه استقلال مجلس کوزوو با حقوق بین‌الملل، نظریه مشورتی صادر کند. رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در سال ۲۰۱۰، بیانیه استقلال کوزوو را ناسازگار با حقوق بین‌الملل ندانست. این رأی نیز توسط برخی حقوق‌دانان و دولت‌ها در تأیید جدایی چاره‌ساز تفسیر شده است. البته در خود رأی تأکید شده است که بررسی مشروعیت داشتن یا مشروعیت نداشتن نظریه جدایی چاره‌ساز، از شمول پرسش طرح‌شده از دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد سازگاری بیانیه استقلال کوزوو با حقوق بین‌الملل خارج بوده و دیوان به آن نمی‌پردازد (ICJ, 2010 (a): 83).

افزون بر رأی دیوان، در نظریه‌های جداگانه قضاات دیوان نیز به نظریه جدایی چاره‌ساز پرداخته شد؛ از جمله قاضی یوسف با استناد به شرط محافظ مندرج در اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل، از این نظریه پشتیبانی کرد (ICJ, 2010 (b): 16).

قاضی ترنیداد از دیدگاه‌های قاضی یوسف فراتر رفت و در نظریه جداگانه خود با تأکید بر شرط محافظ مندرج در اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل، پیشنهاد داد که حقوق بین‌الملل باید به روشنی در چارچوب جدایی چاره‌ساز، حق گروه‌های در سرکوب برای جدایی از دولت سرکوبگر را به رسمیت بشناسد (ICJ and UN, 2010: 179). البته حتی در درون نظریه‌های انقلابی و تجدیدنظرطلبانه قاضی ترنیداد نیز پذیرش یک واقعیت موجود به نظر می‌رسد و آن اینکه جدایی چاره‌ساز فقط یک نظریه و آیین بوده و تاکنون در حقوق بین‌الملل مورد شناسایی قرار نگرفته و تبدیل به قاعده حقوقی نشده است. فراتر از اینکه نظریه جدایی چاره‌ساز مشروع باشد یا نباشد، در چارچوب این نظریه، به دست آوردن شرایطی برای استناد به نظریه یاد شده، ضرورت دارد. در وهله نخست توسل به جدایی چاره‌ساز باید به عنوان آخرین راهکار ممکن مدنظر باشد. بدین معنا که دولت مرکزی حقوق بنیادین مردمی را نقض کرده و از هر نوع شناسایی حقوق آنان خودداری کرده باشد و گروه جدایی طلب نیز به همه راهکارهای مسالمت‌آمیز از جمله مذاکره برای تأمین حقوق خود متوسل شده باشد و سرانجام هیچ‌گونه راهکاری جز جدایی باقی نمانده باشد (IIFMCG, 2008: 137). در مرحله بعدی، اقدام برای جدایی نباید با نقض اصول حقوق بین‌الملل صورت پذیرد. از این رو، در مواردی همچون قبرس شمالی و قره‌باغ که اعلام جدایی پس از نقض قواعد امره حقوق بین‌الملل مانند اصل منع توسل به زور یا منع مداخله در امور داخلی دولت‌ها انجام گرفت، چنین جدایی‌هایی که با توسل به ابزار نامشروع محقق شده باشد، از منظر جامعه بین‌المللی غیرقانونی تلقی شده است (Tancredi, 2014: 16-17). سرانجام اینکه جدایی طلبی باید به اعلام استقلال و تشکیل یک دولت واقعی منتهی شود و پیوسته‌سازی گرایشی در پوشش جدایی طلبی و استناد به حق تعیین سرنوشت، مشروعیتی ندارد. از این رو، اعلام استقلال ماچاکائو از چین و استقلال قبرس شمالی، جمهوری آرتساخ (ناگورنا قره‌باغ)، به عنوان مصادیقی از پیوسته‌سازی گرایشی به وسیله ژاپن، ترکیه و ارمنستان تلقی شده و مورد شناسایی بین‌المللی قرار نگرفته است (Bering, 2017: 755-768).

اعلام استقلال کریمه و پیوسته‌سازی آن به روسیه

شبه جزیره کریمه در شمال دریای سیاه، ۲۶۲۰۰ کیلومتر مربع مساحت و نزدیک به ۲ میلیون نفر

جمعیت دارد. بر اساس سرشماری سال ۲۰۰۱ اوکراین، ۵۸ درصد اهالی کریمه، روس تبار، ۲۴ درصد اوکراینی تبار و ۱۲ درصد تاتار کریمه‌ای هستند (Jamali and Khamesipour, 2015: 2). کریمه در طول تاریخ در تسلط امپراتوری‌های بزرگ قرار داشته است. کریمه روزگاری جزئی از شاهنشاهی هخامنشی و سپس در زیرسلطه یونانی‌ها، هون‌ها و بیزانسی‌ها بود و سده‌ها نیز در اختیار مغول‌ها و پس از آن خانات تاتار کریمه بود و در سده پانزدهم به اشغال عثمانی‌ها درآمد تا اینکه در سال ۱۷۸۳ به امپراتوری روسیه تزاری ملحق شد. پس از سقوط روسیه تزاری، کریمه مدتی در اختیار روس‌های سفید بود و سپس به‌عنوان منطقه خودمختار جمهوری اتحاد شوروی کریمه درون جمهوری روسیه شوروی قرار گرفت. در سال ۱۹۵۴، با فرمان نیکیتا خروشچف، رهبر اتحاد شوروی، کریمه به جمهوری اوکراین واگذار شد و تبدیل به منطقه‌ای خودمختار در قلمرو جمهوری شوروی اوکراین شد (Azizi, 2015: 8). در آستانه سقوط اتحاد شوروی، ملی‌گرایان روس در کریمه به تلاش‌هایی برای جدایی از اوکراین و پیوسته‌سازی به روسیه پرداختند. قانون اساسی سال ۱۹۹۲ کریمه نیز خودمختاری گسترده‌ای برای این منطقه قائل شده بود و اجازه داده بود که جمهوری خودمختار کریمه با کشورهای مستقل قرارداد ببندد (Tatarenko, 2014: 3). دولت اوکراین، قانون اساسی سال ۱۹۹۲ کریمه را نیز رد کرد و با وجود موافقت با خودمختاری کریمه، حدود اختیارات این خودمختاری را محدود و قانون جدیدی را در سال ۱۹۹۸ تصویب کرد که برای اوکراین حق نظارت عالی بر قانون‌گذاری در کریمه قائل شده بود (Raworth, 2014: 2). با وجود تلاش‌های دولت اوکراین، از سال ۲۰۱۰، بار دیگر جنبش‌های تجزیه‌طلبانه در کریمه فعال شدند. در آغاز سال ۲۰۱۴ صحنه سیاسی اوکراین متشنج‌تر از گذشته شد و پس از برگزاری یک سری تظاهرات اعتراض‌آمیز که به خشونت نیز انجامیده بود، سرانجام در ۲۲ فوریه ۲۰۱۴، یانوکوویچ به‌وسیله مجلس اوکراین از ریاست جمهوری برکنار شد. اما دولت روسیه، برکناری یانوکوویچ را غیرقانونی و کودتا دانست. به دنبال آن نیروهای نظامی دولت روسیه به استناد دعوتنامه ویکتور یانوکوویچ که هنوز وی را رئیس‌جمهور قانونی اوکراین می‌دانستند، وارد اوکراین شدند. در حالی که در مناطق شرقی اوکراین، میان روس‌ها و اوکراینی‌ها و نیز گروه‌های محلی طرفدار روس جنگ در می‌گیرد، نیروهای نظامی روسیه با پشتیبانی حکومت محلی کریمه، در عمل کریمه را تصرف کرده و نمایندگان دولت اوکراین از جمله نظامیان اوکراینی را نیز از این شبه‌جزیره اخراج می‌کنند (Marxsen, 2014: 369-370). در ۱۱ مارس ۲۰۱۴، مجلس کریمه با صدور بیانیه مشترک اعلام کرد که در ۱۶ مارس همه‌پرسی را برای تعیین تکلیف آینده این منطقه برگزار خواهد کرد. پرسش همه‌پرسی این بود:

الف) آیا مردم کریمه می‌خواهند به‌عنوان یک واحد فدرال و با حفظ همه حقوق به جمهوری فدرال روسیه بپیوندند؟

ب) آیا می‌خواهند قانون اساسی سال ۱۹۹۲ کریمه احیا شود و این منطقه همچنان به‌عنوان بخشی از جمهوری اوکراین باقی بماند؟

۹۶،۷۷ درصد مردم در جمهوری خودمختار کریمه به گزینه پیوسته‌سازی به روسیه رأی دادند. در همان روز، جمهوری خودمختار کریمه از اوکراین اعلام استقلال کرد و به دنبال آن در همان روز در بیانیه‌ای ابراز کرد که به روسیه پیوسته می‌شود. در ۱۸ مارس ۲۰۱۴، ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه فرمان پیوسته‌سازی کریمه به روسیه را صادر کرد و این فرمان در ۲۰ مارس به تأیید مجلس دوما روسیه و در ۲۱ مارس به تأیید مجلس فدرال این کشور رسید و دولت روسیه اعلام کرد که از این پس، کریمه بخشی جدایی‌ناپذیر از روسیه است (Azizi, 2015: 100). دولت اوکراین با جدایی کریمه از خاک خود مخالفت کرد و موضوع را در سازمان ملل متحد طرح کرد، قطعنامه شورای امنیت برای محکومیت پیوسته‌سازی کریمه به روسیه با وجود ۱۳ رأی مثبت و ۱ رأی ممتنع چین، به دلیل رأی مخالف و وتو روسیه رد می‌شود (Bering, 2017: 776, 777)، ولی در مجمع عمومی در ۲۷ مارس ۲۰۱۴ قطعنامه شماره ۶۸/۲۶۲ با عنوان «تمامیت ارضی اوکراین» با ۱۰۰ رأی موافق در برابر ۱۱ رأی مخالف و ۵۸ رأی ممتنع به تصویب می‌رسد و پیوسته‌سازی کریمه به روسیه غیرقانونی و نامشروع دانسته می‌شود. در بند پنج و شش قطعنامه مجمع عمومی مقرر شده است:

۵. با تأکید بر اینکه همه‌پرسی برگزار شده در جمهوری خودمختار کریمه و شهر سواستپول در ۱۶ مارس ۲۰۱۴ بی‌اعتبار است و نمی‌تواند مبنایی برای تغییر وضعیت قانونی جمهوری خودمختار کریمه و سواستپول باشد.

۶. از همه دولت‌ها، سازمان‌ها و آژانس‌های بین‌المللی درخواست می‌شود که از شناسایی هرگونه تغییر در وضعیت جمهوری خودمختار کریمه و شهر سواستپول بر مبنای همه‌پرسی یادشده خودداری کنند و از هرگونه اقدام یا تعاملی که به شناسایی چنین وضعیتی تفسیر شود، خودداری کنند (UN General Assembly, 2014: Resolution 68/262).

باتوجه به موارد مطرح‌شده در قطعنامه مجمع عمومی ملل متحد باید گفت که از نگاه این مجمع، رخدادهای به وقوع پیوسته در اوکراین یعنی نقض استقلال و تمامیت ارضی اوکراین با توسل به زور و تهدید به توسل به زور، به مصداق نقض قواعد آمره حقوق بین‌الملل تلقی شده است و آثار آن نیز مشابه پیامدهای ناشی از نقض قواعد آمره حقوق بین‌الملل است.

پیوسته‌سازی کریمه به روسیه در بستری سیاسی صورت گرفته است و برای فهم دقیق دلیل‌های این اقدام، زمینه‌های سیاسی آن را در ادامه بررسی می‌کنیم:

زمینه‌های سیاسی بحران اوکراین

بحران اوکراین در سه بستر ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی رخ داد. بستر ملی این بحران، تضادی بود که میان روس‌تباران اوکراین و سایر مردم این کشور وجود داشت. روس‌تباران در شرق اوکراین و کریمه و سایر اوکراینی‌ها در غرب اوکراین بودند. بستر منطقه‌ای بحران کریمه، تضاد میان دولت جدید اوکراین پس از یانوکویچ و دولت روسیه بود. بستر بین‌المللی نیز تنش و رقابت میان روسیه با ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا بود (Koolaee and Sedaghat, 2017: 208). در چنین بستری، جنبش اعتراضی اوکراینی‌ها علیه ویکتور یانوکویچ منجر به برکناری وی شد و این موضوع با واکنش دولت روسیه همراه شد. اوکراین برای روسیه به دلیل‌های گوناگونی اهمیت به‌سزایی داشته است: نخست دلیل‌های تاریخی و مذهبی است. کی‌یف پایتخت اوکراین، نخستین خاستگاه روس‌ها و محل پیدایش اولین حکومت روس بوده، همچنین کی‌یف خاستگاه و محل بنیان‌گذاری ارتدکس بوده است. در ملی‌گرایی روسی، همه اسلاوها به شمول روس‌ها، بلاروس‌ها و اوکراینی‌ها یک ملت به‌شمار می‌آیند. از این‌رو، نگاه هویتی به اوکراینی‌ها به‌مثابه عضو از اعضای ملت روس است (Koolaee and Sedaghat, 2017: 210). با توجه به چنین پیش‌زمینه‌های سیاسی، دولت روسیه نمی‌توانست نسبت به تحول‌های اوکراین و خروج این کشور از مدار نفوذ روسیه بی‌تفاوت بماند. بنابراین روسیه سیاستی قاطع و آشتی‌ناپذیر را در برابر تحول‌های اوکراین در پیش گرفت، سیاستی که با رویکرد نظامی‌گری نوین دولت روسیه به رهبری پوتین نیز هماهنگی دارد. روسیه در هنگامه بحران اوکراین، سیاست نظامی‌گری رو به جلویی داشت. در نتیجه با تحول‌های اوکراین هیچ‌گونه مماشاتی نکرد. در این میان، وضعیت کریمه نیز برای روسیه اهمیتی مضاعف داشت. پیشینه تاریخی کریمه که تا پیش از دوران نیکتا خروشچف، جزیی از روسیه بود، بافت جمعیتی آن که بیشتر جمعیتش روس هستند ولی در دوران پس از سقوط اتحاد شوروی، با وجود حفظ اکثریت جمعیتی روس، درصد جمعیت تاتار و اوکراینی آن زیاده‌تر شده است و نیز موقعیت توریستی کم‌نظیر کریمه، همه بر اهمیت این شبه‌جزیره برای روسیه افزوده است. همچنین کریمه و بندر سواستپول آن محل استقرار ناوگان نظامی روسیه بوده است؛ بنابراین اهمیت نظامی شایان توجهی نیز برای روسیه دارد. موقعیت اقتصادی

کریمه و به‌ویژه جایگاه آن در تولید تنباکو نیز برای روس‌ها همواره مهم بوده است. با توجه به این موارد، در پی بحران اوکراین، تصرف کریمه در اولویت سیاست‌های روسیه قرار گرفت.

مشروعیت انضمام‌سازی کریمه به روسیه

جدای از پیش‌زمینه‌های سیاسی پیوسته‌سازی کریمه به روسیه، مشروعیت این پیوسته‌سازی از دیدگاه حقوق بین‌الملل نیز اهمیت دارد. در ادامه این نوشتار، مشروعیت‌داشتن یا مشروعیت‌نداشتن پیوسته‌سازی کریمه به روسیه را براساس حقوق بین‌الملل داوری و سنجش کلی می‌کنیم.

ادعاهای اوکراین

۱. نقض تمامیت ارضی اوکراین

اوکراین تأکید داشته است که کریمه بخشی جدایی‌ناپذیر از این کشور است و دولت روسیه با پیوسته‌کردن کریمه به خاک خود تعهدهای عام و خاص خود در مورد احترام به تمامیت ارضی اوکراین را نقض کرده است (Marxsen, 2015: 19).

۲. مداخله در امور داخلی اوکراین

بنا به ادعای اوکراینی‌ها، دولت روسیه در بحران سیاسی اوکراین به‌شکل فعالانه و گسترده‌ای مداخله داشته و اصل مداخله‌نکردن در امور داخلی را آشکارا نقض کرده است. روسیه حتی پیش از مداخله نظامی نیز در امور اوکراین دخالت می‌کرد و سرانجام نیز از یک طرف ماجرا یعنی ویکتور یانوکویچ، رئیس‌جمهور معزول پشتیبانی کرد (Ambrosio, 2017: 105-110).

۳. تجاوز نظامی روسیه به اوکراین

اوکراین مدعی است که دولت روسیه پس از سقوط ویکتور یانوکویچ به‌صورت همه‌جانبه به خاک اوکراین تجاوز نظامی کرده است. نظامیان روسیه با نظم و ترتیب نظامی و به‌طور کامل تشکیلاتی وارد خاک اوکراین شدند، در شرق اوکراین و نیز در کریمه، علیه دولت اوکراین وارد جنگ شدند و نظامیان اوکراینی و سایر کارگزاران دولت اوکراین را اخراج کردند. البته نظامیان روسیه، با لباس فرم ارتش روسیه وارد نشده بودند و لباس خود را تغییر داده بودند و

سعی کرده بودند که هویت روسی خود را پنهان کنند، اما حضور نظامی به حدی آشکار و گسترده بود که انتساب آن به روسیه قطعی به نظر می‌رسد (Marxsen, 2014: 369).

۴. همه‌پرسی در شرایط غیرقانونی

همه‌پرسی استقلال کریمه در مغایرت آشکار با قانون اساسی اوکراین برگزار شد (Constitution of Ukraine, 1996). افزون بر این، همه‌پرسی در شرایطی ناسازگار با ماده ۳ پروتکل اول کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (5: 2019, echr.coe.int) و ماده ۲۵ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی برگزار شد. انتخابات باید در شرایط آزادانه، برابر و با امنیت و محرمانه انجام بگیرد. اما همه‌پرسی استقلال کریمه بدون رعایت این ضابطه‌ها برگزار شد. به‌ویژه شرایط لازم برای برگزاری آزادانه انتخابات تأمین نشد، نیروهای طرفدار روسیه کنترل کریمه را برعهده داشتند و همه‌پرسی در حضور نظامی آشکار آنان برگزار شد (Marxsen, 2014: 381).

ادعاهای روسیه

۱. دفاع از خود

دولت روسیه مدعی است که حضور نظامی‌اش در اوکراین براساس اصل دفاع مشروع بوده و مستند به ماده ۵۱ منشور ملل متحد است. دولت روسیه در راستای حمایت از اقلیت روسی ساکن در اوکراین و دفاع از خود، حق داشته است از شهروندان روسی که در اوکراین زندگی می‌کنند، دفاع و از نیروی نظامی استفاده کند. مقام‌های روسی مدعی بودند که تهدید فوری علیه تمامیت و حیات روس‌های مقیم اوکراین وجود دارد و دولت روسیه برای پشتیبانی از این مردم، باید واکنش نشان می‌داد. والتینا ماتوینکو، رئیس مجلس سنای روسیه در این باره تصریح کرده بود که عملیات نظامی برای حمایت از امنیت و حیات شهروندان روس که در اوکراین زندگی می‌کنند و نیز پشتیبانی از نظامیان روسیه در سواستپول و ساحل دریای سیاه، ضروری است و روسیه نباید تماشاگر باقی بماند (Marxsen, 2014: 372).

۲. دعوت رئیس‌جمهور اوکراین

دولت روسیه مدعی است که ویکتور یانوکویچ، رئیس‌جمهور اوکراین از دولت روسیه برای حضور نظامی در اوکراین دعوت کرده است. از این رو، حضور نظامی روسیه در اوکراین، نه

مداخله و تجاوز نظامی، بلکه پاسخ به دعوت رئیس‌جمهور قانونی اوکراین بوده است؛ بنابراین باتوجه به موازین حقوق بین‌الملل عرفی، حضور نظامی یک دولت در خاک کشور دیگر به استناد دعوت دولت میزبان به معنای توسل به زور و تجاوز نظامی نیست و قانونی و مشروع است. موضوعی که در رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری از جمله رأی نیکاراگوئه علیه آمریکا نیز مورد تأکید و تصریح قرار گرفته است (ICJ, 1986: Para 246)

۳. حق تعیین سرنوشت مردم کریمه

براساس ادعای روس‌ها و نیز جدایی‌طلبان کریمه، اهالی کریمه، ویژگی‌های یک گروه جمعیتی که مردم نامیده می‌شود را دارند و بنابراین می‌توانند از حق تعیین سرنوشت مردم بهره‌مند شوند. همچنین با توجه به ادعاهای روس‌ها پس از انقلاب فوریه ۲۰۱۴ اوکراین و برکناری ویکتور یانکویچ از ریاست‌جمهوری اوکراین، نظر به گسترش احساسات روس‌ستیزانه در اوکراین، تهدید جدی علیه حیات و موجودیت اکثریت روس تبار کریمه وجود داشته است؛ بنابراین اهالی کریمه می‌توانند باتوجه به نظریه جدایی چاره‌ساز اعلام استقلال کنند. روس‌ها و جدایی‌طلبان کریمه به شرط محافظ مندرج در اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل حاکم بر روابط دوستانه میان دولت‌ها مصوب ۱۹۷۰ (قطعه‌نامه ۲۶۲۵) مجمع عمومی و نیز سند نهایی کنفرانس هلسینکی و در آخر نظریه مشورتی ۲۰۱۰ دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد اعلامیه استقلال کوزوو و نیز آیین علما حقوق که نمونه بارز آن رأی دیوان عالی کانادا است، استناد می‌کنند (Marxsen, 2014: 384-389).

ارزیابی دلیل‌های دو طرف

۱. توسل به زور روسیه علیه اوکراین

مداخله نظامی دولت روسیه در اوکراین، مصداق نقض اصل منع توسل به زور بوده و ادعاهای روسیه در مورد دفاع مشروع و نیز مداخله نظامی براساس دعوت دولت اوکراین، نادرست است. درباره ادعای روسیه در مورد دفاع مشروع مستند به ماده ۵۱ منشور ملل متحد، برای جلوگیری از تهدید امنیت و حیات شهروندان روسیه در اوکراین، این ادعا مغایر با حقوق بین‌الملل است؛ زیرا دفاع مشروع تنها در مقابله با تهاجم نظامی یک کشور به قلمرو کشور دیگر و با رعایت شرط تناسب و ضرورت امکان‌پذیر است و این موضوع در آرا متعدد دیوان بین‌المللی دادگستری در قضایای نیکاراگوئه، حمله آمریکا به سکوه‌های نفتی ایران، دیوار حائل

فلسطین و دعوی کنگو علیه اوگاندا مورد تصریح و تأکید مؤکد قرار گرفته است (ICJ, 1986: Para 187; ICJ, 2003: Para 51; ICJ, 2004: Para 139; ICJ, 2005: Para 146).

اما توجیه دیگر روسیه، مداخله نظامی براساس دعوت رئیس‌جمهور اوکراین بوده است. در اینجا ادعای روس‌ها که برکناری یانوکویچ از ریاست‌جمهوری اوکراین غیرقانونی بوده است، قابل تعمق به نظر می‌رسد. براساس اصول ۱۰۸ و ۱۱۱ قانون اساسی اوکراین، برکناری رئیس‌جمهور با سه چهارم آرای مجموع نمایندگان مجلس امکان‌پذیر است (Constitution of Ukraine, 1996). مجلس اوکراین ۴۵۰ نماینده داشت و برای برکناری رئیس‌جمهور به ۳۳۸ رأی نیاز بود، اما برکناری یانوکویچ با ۳۲۵ رأی یعنی کمی بیش از ۷۲ درصد آرا انجام شد، بنابراین برکناری وی حد نصاب قانونی را به دست نیاورده است و مشروعیت لازم را ندارد (Marxsen, 2014: 375). از همین رو، دولت روسیه، برکناری یانوکویچ را به رسمیت نشناخته و رویدادهای اوکراین را کودتا توصیف کرد و حضور نظامی خود را مستند به دعوت دولت قانونی اوکراین، مشروع و موجه تلقی کرد (Marxsen, 2014: 376). با وجود این، تردیدی نیست که ویکتور یانوکویچ قدرت خود را در اوکراین از دست داده بود و پلیس و ارتش اوکراین و نهادهای اداری این کشور از وی اطاعت نمی‌کردند؛ بنابراین ولو اینکه یانوکویچ به صورت مغایر با حقوق اساسی اوکراین از ریاست‌جمهوری برکنار شده باشد، وی در عمل، دیگر قدرت و اختیاری نداشت. در چنین شرایطی باید دید آیا یک دولت در تبعید و معزول می‌تواند از دولت دیگر درخواست مداخله نظامی کند. در این باره، دو سابقه در تأیید این موضوع وجود دارد: نخست بازگرداندن قدرت ژان برتراندر آریستید،^۱ رئیس‌جمهوری معزول هائیتی بود. آریستید در سال ۱۹۹۱ طی انتخاباتی به ریاست‌جمهوری هائیتی برگزیده شده بود، اما در همان سال با کودتای ارتش از قدرت برکنار و به ایالات متحده آمریکا پناهنده شد؛ آمریکا و جامعه جهانی و شورای امنیت برکناری وی را نامشروع دانسته و سرانجام پس از صدور قطعنامه‌های متعدد مجمع عمومی و شورای امنیت و به‌ویژه با تصویب قطعنامه ۹۴۰ شورای امنیت مصوب ۳۱ جولای ۱۹۹۴ با عنوان بازگشت رئیس‌جمهور قانونی هائیتی به قدرت، با توسل به زور و نیروی مسلح زیر نظر شورای امنیت سازمان ملل متحد، رئیس‌جمهور آریستید به قدرت بازگشت (Leininger, 2006: 476-480). مورد دیگر استمداد احمد تیجان کاباه^۲ رئیس‌جمهور معزول

---

1. Jean-Bertrand Aristide
2. Alhaji Ahmad Tejan Kabbah

سیرالئون از سازمان وحدت آفریقا بود که به بازگشت وی به قدرت در سال ۱۹۹۷ انجامید (Nowrot, 1998: 11). در این مورد نیز رئیس‌جمهور منتخب با کودتا سرنگون و سپس با حمایت سازمان وحدت آفریقا بار دیگر به قدرت بازگشت. بدین ترتیب، دولت روسیه نیز با استناد به دعوت رئیس‌جمهوری که به صورت غیرقانونی برکنار شده است می‌تواند به مداخله خود در اوکراین جنبه قانونی ببخشد. اما با دقت بیشتر به ابعاد گوناگون بحران اوکراین و مداخله روسیه در آن می‌توان گفت که مقایسه اوکراین با هائیتی و سیرالئون چندان منطقی به نظر نمی‌رسد. در وهله نخست برکناری یانوکویچ ولو برخلاف قانون اساسی اوکراین هم باشد، نتیجه یک جنبش مردمی بود و با کودتاهای صورت گرفته در هائیتی و سیرالئون تفاوت بنیادین داشت. در وهله بعدی، مداخله صورت گرفته در هائیتی با مجوز شورای امنیت بود در حالی که مداخله روسیه در اوکراین با محکومیت جامعه جهانی همراه شد. ضمن اینکه هدف از مداخله در هائیتی و سیرالئون بازگشت رئیس‌جمهور برکنار شده به وسیله کودتا به قدرت بود و این موضوع اصلاً در مداخله روسیه در اوکراین مورد نظر قرار نگرفت (Marxsen, 2014: 379).

۲. نقض تعهدهای روسیه در برابر اوکراین

روسیه براساس قواعد عام حقوق بین‌الملل از جمله بند ۴ ماده منشور ملل متحد در مورد منع توسل به زور و احترام به استقلال سیاسی و تمامیت ارضی کشورها و نیز قواعد حقوق بین‌الملل عرفی در مورد منع توسل به زور و احترام به استقلال و تمامیت ارضی و کشورها مکلف به خودداری از توسل به زور علیه اوکراین و نیز احترام به تمامیت ارضی و استقلال این کشور بود. از سوی دیگر، در سال ۱۹۹۴ در هنگام خلع سلاح اتمی اوکراین و به‌عنوان ضمانتی برای ترغیب اوکراین به پیوسته‌سازی به سازمان منع گسترش سلاح‌های اتمی، یادداشت تفاهمی در بوداپست میان روسیه و اوکراین و بریتانیا و ایالات متحد آمریکا بسته شد و این کشورها از جمله روسیه، احترام به استقلال و تمامیت ارضی اوکراین را تضمین می‌کنند (treaties.un.org, 1994). افزون بر این، روسیه و اوکراین در اعلامیه آلماتا در ۲۱ دسامبر ۱۹۹۱ که میان همه کشورهای هم‌سود از اتحاد شوروی بسته شد، مانند سایر کشورهای هم‌سود بر احترام به استقلال و تمامیت ارضی یکدیگر تأکید کردند (Almaty Declaration, 1991). همچنین در پیمان دوستی و همکاری اوکراین و فدراسیون روسیه در ۳۱ مه ۱۹۹۷ نیز دو طرف بر احترام به استقلال و تمامیت ارضی یکدیگر تأکید

کردند (treaties.un.org, 1997). بدین ترتیب، روسیه هم تعهدهای عام و هم تعهدهای خاص خود برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی اوکراین و منع توسل به زور علیه این کشور را نقض کرده است.

۳. غیرقانونی بودن همه‌پرسی کریمه از دیدگاه حقوق داخلی اوکراین

براساس ماده ۲ قانون اساسی اوکراین این کشور واحد و غیرقابل تجزیه است. مواد ۱۳۴ تا ۱۳۸ قانون اساسی اوکراین نیز درباره کریمه است و در این مواد تصریح شده است که کریمه بخشی جدایی‌ناپذیر از اوکراین است. البته کریمه از خودمختاری داخلی بهره‌مند است، اما حق استقلال ندارد و هرگونه تغییر در مرزهای اوکراین نیز باید به تصویب همه مردم اوکراین برسد (Constitution of Ukraine, 1996).

۴. عدم شناسایی بین‌المللی

به جز معدود کشورهایی مانند نیکاراگوئه و سوریه و ونزوئلا و در کل یازده کشوری که به قطعنامه مجمع عمومی ملل متحد در محکومیت پیوسته‌سازی کریمه به روسیه رأی مخالف دادند، جامعه بین‌المللی پیوسته‌سازی کریمه به روسیه را مورد شناسایی قرار نداد و محکوم کرد. رأی موافق ۱۳ عضو شورای امنیت به محکومیت این پیوسته‌سازی با وتو روسیه همراه شد و تبدیل به قطعنامه شورای امنیت نشد، اما بیانگر دیدگاه جامعه بین‌المللی در محکومیت و عدم شناسایی این پیوسته‌سازی بود. از سویی دیگر، بسیاری از کشورها در برابر جدایی کریمه از اوکراین و پیوسته‌سازی آن به روسیه موضع مخالف گرفتند. آمریکا، بریتانیا و فرانسه اعلام کردند که نتیجه فراندوم را به رسمیت نمی‌شناسند و همچنان کریمه را بخشی از اوکراین تلقی خواهند کرد. همه ۲۸ کشور عضو اتحادیه اروپا نیز اعلام کردند که مطابق مقررات حقوق بین‌الملل، جدایی کریمه از اوکراین پذیرفتنی نیست (Bering, 2017: 784-787).

نتیجه

توجیه جدایی کریمه از اوکراین در پوشش جدایی چاره‌ساز نیز نقاط ضعف آشکاری دارد. در مرحله نخست اینکه جدایی چاره‌ساز هنوز یک نظریه است و نمی‌توان آن را یک قاعده حقوق بین‌المللی قابل استناد و به‌ویژه قابل معارضه با قواعد آمره حقوق بین‌الملل همچون مصونیت تمامیت ارضی کشورها و ممنوعیت پیوسته‌سازی سرزمینی دانست. در مرحله بعدی، حتی در

چارچوب نظریه جدایی چاره‌ساز نیز، جدایی کریمه از اوکراین به دلیل‌های عمده‌ای مشروعیت ندارد: نخست اینکه جدایی چاره‌ساز باید در شرایط بسیار استثنایی باشد که تهدیدی جدی علیه تمامیت یا هویت یک گروه جمعیتی وجود داشته باشد. چنانچه کمیته مشورتی کنوانسیون چارچوب حمایت از اقلیت‌های ملی که در روزهای ۲۶ تا ۲۱ مارس از اوکراین دیدار کرده بود، در گزارش خود اعلام کرد که تهدیدی فوری علیه بهره‌مندی از حقوق اقلیت‌ها در وضعیت جاری اوکراین وجود ندارد. کمیته ناظر پارلمان اروپا نیز تصریح می‌کند هیچ‌گونه تهدید فوری علیه حقوق اقلیت قومی روس در اوکراین و به‌ویژه در کریمه وجود ندارد. البته می‌توان ساکنان کریمه را واجد شرایط مردم صاحب حق تعیین سرنوشت دانست و آنان را به‌عنوان مردم شناسایی کرد، اما آنان به‌عنوان مردمی که در یک کشور مستقل زندگی می‌کنند از حق تعیین سرنوشت داخلی بهره‌مند هستند و تنها در صورتی که تهدیدی علیه موجودیت آنان مطرح باشد یا از حق تعیین سرنوشت داخلی‌شان محروم شوند، این فرضیه مطرح است که امکان توسل این مردم به حق تعیین سرنوشت خارجی در چارچوب نظریه جدایی چاره‌ساز وجود دارد. اما نه تنها خطر و تهدیدی موجودیت مردم کریمه از جمله روس‌های آن را تهدید نمی‌کرد که حتی آنان از حق تعیین سرنوشت داخلی نیز به‌طور کامل بهره‌مند بوده و خودمختاری داخلی نیز داشتند؛ بنابراین توسل به جدایی چاره‌ساز فقط پوششی برای سیاست ضمیمه‌سازی و پیوسته‌سازی‌گرایی دولت روسیه بوده است. موضوعی که از دیدگاه کمیته پارلمان اروپا نیز مغفول نماند و این کمیته در گزارش خود نتیجه گرفت که همه‌پرسی قانونی نیست و نتیجه آن هم پذیرفتنی نخواهد بود. دخالت روسیه در اوکراین، نمونه‌ای کلاسیک از تجاوز نظامی به کشوری بی‌گناه بود که به پیوسته‌سازی و اشغال سرزمین کشور همسایه انجامید.

References

- “Almaty Declaration” (1991), Available at: http://operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3825~v~Declaration_d_Alma-Ata.pdf, (Accessed on: 14/6/2019).
- Ambrosio, Thomas (2017), “Russia’s Ukraine Intervention and Changes to American Perceptions of the Russian Threat: Executive Branch Testimony to the House and Senate Armed Services Committees: 2008–2016”, *Journal of Global Security Studies*, Vol. 2, No. 2, pp. 104-122.
- Azizi, S. (2015), “The Survey of Legitimacy of Unilateral Secession of Crimea from Ukraine: Analysis of State Practice”, *Comparative Law Researches*, Vol. 19, No. 1, pp. 95-116 [in Persian].

- Bering, Juergen (2017), "Prohibition of Annexation Lesson from Crimea", Available at: <http://nyujilp.org/wp-content/uploads/2015/06/NYI302.pdf>, (Accessed on: 9/7/2019).
- Buchanan, A. (2007), **Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundation for International Law**, New York: Cambridge University Press.
- Constitution of Ukraine** (1996), Available at: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ukr127467E.pdf>, (Accessed on: 5/13/2019).
- "Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights" (2019), Available at: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_3_Protocol_1_ENG.pdf, (Accessed on: 15/7/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (1986), "Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua", Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>, (Accessed on: 5/3/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (2003), "Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)", Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf>, (Accessed on: 4/4/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (2004), "The Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory", Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf>, (Accessed on: 7/6/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (2005), "Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)", Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>, (Accessed on: 8/8/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (2009) (a), "Written Statement of France, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo", Request for an Advisory Opinion, Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20090709-ADV-01-00-EN.pdf>, (Accessed on: 17/5/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (2009) (b), "Written Statement of the Russian Federation, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo", Request for an Advisory Opinion, Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20090709-ADV-01-00-EN.pdf>, (Accessed on: 13/6/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (2010) (a), "Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo", Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>, (Accessed on: 24/4/2019).
- International Court of Justice (ICJ)** (2010) (b), "Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Separate Opinion

- of Judge Yusuf”, Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-09-EN.pdf>, (Accessed on: 27/4/2019).
- International Court of Justice (ICJ) and United Nations (U.N.)** (2010), “Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Separate Opinion of Judge Cancado Trindade”, Available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/175/175-20181003-ORD-01-01-EN.pdf>, (Accessed on: 29/4/2019).
- International Law Commission United Nations (2013), **The Draft Articles on Responsibility of States For Internationally Wrongful Acts with Commentaries**, Translated by Alireza Ebrahimgol, Tehran: The SD Institute of Law Research and Study [in Persian].
- Jamali, Hamidreza and Houssein Khamesipour (2015), “The Annexation of Crimea to the Russian Federation from the Perspective of International Law”, **International Political Research Quarterly**, Vol. 7, No. 24, pp. 25-58 [in Persian].
- Judgments of the Supreme Court of Canada (1998), **Reference re Secession of Quebec**, Report 2 SCR 217, Available at: [http://web4.uwindsor.ca/users/m/mcivhea/45-100.nsf/0/bf0734b4cbb81677852570b40069fec8/\\$FILE/Seces](http://web4.uwindsor.ca/users/m/mcivhea/45-100.nsf/0/bf0734b4cbb81677852570b40069fec8/$FILE/Seces), (Accessed on: 21/5/2019).
- Kelsen, Hans (1951), “The Law of the United Nations”, **The Yale Law Journal**, Vol. 60, No. 1, pp. 189-193.
- Khabrieva, T. Y. (2019), **Modern Problems of Self-Determination of Ethnos**, Translated by Kabolshah Idrisov, Qom: Mofid University Press [in Persian].
- Koolae, Elaheh and Mohammad Sedaghat (2017), “Ukraine Crisis and the Russian Military Doctrine”, **Central Eurasia Studies**, Vol. 10, No. 1, pp. 205-222 [in Persian].
- Leininger, Julia (2006), “Democracy and UN Peace-Keeping – Conflict Resolution through State-Building and Democracy Promotion in Haiti”, **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, Vol. 10, pp. 465-530.
- Marxsen, Christian (2014), “The Crimea Crisis an International Law Perspective”, **Heidelberg Journal of International Law**, Vol. 74, pp. 367-391.
- Marxsen, Christian (2015), “Territorial Integrity in International Law – its Concept and Implications for Crimea”, **Heidelberg Journal of International Law**, Vol. 75, pp. 7-26.
- “Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine’s Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons” (1994), Available at: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280401fbb&clang=_en, (Accessed on: 17/6/2019).
- Nowrot, Karsten (1998), “The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the Ecowas Intervention in Sierra Leone”, **American University International Law Review**, Vol. 14, No. 2, pp. 312-412.
- “Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), Adopted

- at Geneva” (1977), Jun. 8, Available at: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf, (Accessed on: 1/5/2019).
- Raic, D. (2002), **Statehood and the Law of Self-Determination**, Hague: Kluwer Law International and Martinus Nijhoff.
- Raworth, Philip (2014), “An Introduction to the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea”, **Oxford Constitutional Law**, Oxford University Press.
- Tancredi, Antonello (2014), **Secession and Use of Force, Self-Determination and Secession in International Law**, Oxford University Press.
- Tatarenko, Anastasiia (2014), “The Legal Status and Modern History of Crimean Autonomy”, Available at: <https://verfassungsblog.de/the-legal-status-and-modern-history-of-crimean-autonomy>, (Accessed on: 6/8/2019).
- “The Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia” (2008), Available at: https://www.echr.coe.int/Documents/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG.pdf, (Accessed on: 3/5/2019).
- Thornberry, Patrick (1989), “Self-Determination, Minorities”, **Human Rights: a Review of International Instruments, International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 38, No. 4, pp. 867-889.
- Tomuschat, Ch. (2006), “Secession and Self-Determination”, in: M. G. Kohen (ed.), **Secession: International Law Perspective**, New York: Cambridge University Press.
- “Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation” (1997), Available at: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/52240/Part/I-52240-08000002803e6fae.pdf>, (Accessed on: 4/5/2019).
- UN General Assembly** (1970), “Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations”, 2625 (XXV), Available at: <https://www.refworld.org/docid/3dda1f104.html>, (Accessed on: 12/5/2019).
- UN General Assembly** (2014), “Resolution Adopted by the General Assembly on 27 March 2014”, 68/262, Available at: <https://guam-organization.org/en/un-ga-resolution-68-262-territorial-integrity-of-ukraine/>, (Accessed on: 14/5/2019).
- Waters, Christopher (2014), **South Ossetia, Self-Determination and Secession in International Law**, Oxford University Press.